

УДК 336.13:336.64

Шулюк Б.С.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія,

Тернопільський національний економічний університет

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО СТРУКТУРИЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Шулюк Б.С. Наукові підходи до структуризації фінансового механізму державно-приватного партнерства. Проведено аналіз основних підходів до виділення складових елементів фінансового механізму у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі. Окреслено структуру фінансового механізму державно-приватного партнерства. Розкрито сутність складників згаданого механізму, зокрема: фінансових форм, фінансових методів, фінансових важелів та фінансових інструментів. Аргументовано, що узгоджені дії елементів фінансового механізму державно-приватного партнерства сприятимуть раціональному формуванню, розподілу та використанню фінансових ресурсів. Акцентовано увагу на постійному удосконаленні структури такого механізму задля фінансування стратегічних об'єктів інфраструктури та надання якісних послуг населенню.

Ключові слова: фінансовий механізм, державно-приватне партнерство, складові елементи, фінансові форми, фінансові методи, фінансові важелі та фінансові інструменти.

Шулюк Б.С. Научные подходы к структурированию фінансового механизма государственно-частного партнерства. Проведен аналіз основних підходів к виділенію составляющих элементов фінансового

механизма в зарубежной и отечественной научной литературе. Определено структуру финансового механизма государственно-частного партнерства. Раскрыто сущность составляющих упомянутого механизма, в частности: финансовых форм, финансовых методов, финансовых рычагов и финансовых инструментов. Аргументировано, что согласованные действия элементов финансового механизма государственно-частного партнерства будут способствовать рациональному формированию, распределению и использованию финансовых ресурсов. Акцентируется внимание на постоянном совершенствовании структуры такого механизма для финансирования стратегических объектов инфраструктуры и предоставления качественных услуг населению.

Ключевые слова: финансовый механизм, государственно-частное партнерство, составляющие элементы, финансовые формы, финансовые методы, финансовые рычаги и финансовые инструменты.

Shuliuk B.S. Scientific approaches to structuring the financial mechanism of public-private partnership. The analysis of the basic approaches to the selection of components of the financial mechanism in foreign and domestic scientific literature has been carried out. The structure of the financial mechanism of public-private partnership is outlined. The essence of the components of the mentioned mechanism, in particular: financial forms, financial methods, financial levers and financial instruments, is disclosed. It is argued that the concerted actions of elements of the financial mechanism of public-private partnership will promote the rational formation, distribution and use of financial resources. The emphasis is on the continuous improvement of the structure of such a mechanism for financing strategic infrastructure and providing quality services to the population.

Key words: financial mechanism, public-private partnership, constituent elements, financial forms, financial methods, financial leverage and financial instruments.

Постановка проблеми. Розвиток партнерських відносин держави і бізнесу залежить від дієвого фінансового механізму, завдяки якому цілі учасників досягаються ефективніше, результативніше та з мінімальними витратами. Запорукою успішного функціонування такого механізму є чітке визначення його структури. Проте в економічній літературі не існує єдиної думки щодо визначення складових фінансового механізму державно-приватного партнерства, що негативно відбивається на конструктивності та розмаїтті напрямів його удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тракткування поняття фінансового механізму та визначення його складових висвітлено в працях багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених, зокрема: В. Базилевича, Ю. Вавілова, О. Василика, В. Глущенко, Л. Гончаренка, О. Кириленко, С. Ковальчука, О. Крайніка, М. Крупки, С. Львовчкіна, В. Опаріна, В. Оспіщева, В. Родионової, О. Романенка, В. Самарухи, В. Сенчагова, В. Чехунова та ін. Проте в економічній літературі відсутня структуризація фінансового механізму державно-приватного партнерства. Тому питання активізації наукових зусиль, спрямованих на розроблення зазначеного механізму, є актуальними.

Формулювання цілей статті. Метою статті є узагальнення досліджень вчених стосовно структуризації фінансового механізму, а також виокремлення його складових у сфері державно-приватного партнерства.

Виклад основного матеріалу. Серед розмаїття підходів науковців стосовно структуризації фінансового механізму найпоширенішими є структурно-побудований і організаційно-управлінський.

Перший підхід виник в період планово-адміністративної економіки і відображав ідеологію тогочасної фінансової науки. Використовуючи такий підхід, науковці структурують фінансовий механізм як сукупність пов'язаних та взаємозалежних елементів, на різноманіття яких впливають фінансові відносини на макро- і мікрорівнях. Російський економіст В. Сенчагов, відображаючи пріоритети адміністративного устрою економіки, поділяє фінансовий механізм на чотири підсистеми: фінансово-кредитне планування,

фінансово-кредитні важелі, організаційні структури і правовий режим фінансово-кредитної системи [1, с. 5]. Недоліком такого поділу є відсутність взаємодії підсистем та їх компонентів; розмежування сфери функціонування на макро- і мікро рівнях.

Натомість В. Родіонова структурує фінансовий механізм за рівнями організації фінансових відносин, поділяючи його на бюджетний механізм, фінансовий механізм підприємств (організацій, установ), страховий механізм тощо. На думку науковця кожен рівень включає ланки відповідно до його функціонального призначення, зокрема: «мобілізацію фінансових ресурсів, фінансування, стимулювання та ін.» [2, с. 427].

Доповнює даний підхід С. Львовчкін, характеризуючи зовнішню дію фінансового механізму, що проявляється у сукупності методів форм, інструментів, прийомів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток [3, с. 78-109]. Тому на думку автора структура фінансового механізму, запропонована В. Сенчаговим, не враховувала зазначеного впливу, адже визначені підсистеми тільки створюють умови для такого впливу.

На думку В. Самарухи, фінансовий механізм має складну структуру: по-перше, він будується відповідно до вимог об'єктивних економічних законів; по-друге, він містить суб'єктивні елементи державних вимог фінансового законодавства, які покликані забезпечити баланс інтересів держави, муніципальних утворень, юридичних і фізичних осіб. При цьому виділяє наступні елементи фінансового механізму: «економічні показники, важелі, прийоми та методи, які забезпечують створення, розподіл та використання сукупного суспільного продукту і національного доходу, госпрозрахункову діяльність первинних виробничих ланок», відзначаючи, що «важливим базовим елементом структури фінансового механізму є фінансове планування» [4, с. 27]. Вважає, оскільки держава здійснює розподіл суспільного продукту і національного доходу, встановлює методи акумулювання платежів, визначає напрями використання фінансових ресурсів, то для ефективності функціонування фінансів важливим є здійснення планування і прогнозування.

Українські вчені у структурі фінансового механізму виділяють схожі складові, визначаючи їх пріоритетність. Зокрема О. Василик, В. Глущенко, В. Чехунов, О. Романенко, досліджуючи будову фінансового механізму на макроекономічному рівні, доміантними вважають фінансове планування і прогнозування, а також виокремлюють фінансові показники, нормативи і ліміти; управління фінансами; фінансові важелі і стимули; фінансовий контроль [5, с. 106; 6; 7, с. 42]. Недоліком такого поділу є те, що елементи механізму не систематизовані за певними функціональними ознаками.

Відтак такі автори, як В. Базилевич [8, с. 19], О. Кириленко [9, с. 45], В. Опарін [10, с. 12] систематизують складники в частині методів, форм, важелів, інструментів. Деякі автори (М. Крупка, В. Оспіщев) доповнюють зазначені елементами системами правового, нормативного та інформаційного забезпечення [11, с. 59-61; 12, с. 57].

На відміну від структурно-побудованого організаційно-управлінський підхід до структурування фінансового механізму спрямований на визначення складових крізь призму управління фінансами. Відтак прихильники згаданого підходу представляють структуру фінансового механізму з позиції фінансового менеджменту, тобто як управлінську систему, яка спрямована на досягнення поставленої мети діяльності в результаті формування і використання фінансових ресурсів [13, с. 128]. Варто зазначити, що за такого підходу елементами зазначеного механізму є фінансові методи, інструменти, важелі, проте ігноруються такі складові, як правове, нормативне та інформаційне забезпечення. Вважаємо такий підхід привильним, адже такі системи не доцільно розглядати складовими фінансового механізму, а як необхідність створення умов для його ефективного та дієвого функціонування.

Враховуючи різні підходи вчених до структурування фінансового механізму, необхідно здійснити певні уточнення до його побудови задля забезпечення ефективної співпраці держави і приватного сектору. При цьому повинні узгоджуватися інтереси всіх учасників державно-приватного партнерства. Адже за допомогою фінансового механізму здійснюється планування, моніторинг

формування та використання фінансових ресурсів держави і бізнесу, оцінка досягнутих соціально-економічних результатів такої співпраці, оперативне реагування на виявлення відхилень шляхом використання певних фінансових важелів та інструментів, фінансовий контроль за діяльністю учасників партнерства. Дієздатність фінансового механізму державно-приватного партнерства повинна забезпечуватись відповідною нормативно-правовою, організаційною та інформаційною системами. З цього приводу вдало висловлюється О. Василик, який зазначає, що функціонування фінансового механізму здебільшого залежить від його використання владними структурами для досягнення окреслених цілей та поставлених завдань [5, с. 109]. Разом з тим науковець акцентує увагу на важливості узгодженої взаємодії всіх його складових елементів.

Таким чином, структурну будову фінансового механізму державно-приватного партнерства (далі – ДПП) варто представити у вигляді чотирьох складників: фінансових форм, фінансових методів, фінансових важелів і фінансових інструментів, за допомогою яких встановлюється оптимальний обсяг формування, розподіл і використання фінансових ресурсів та досягнення запланованих соціально-економічних результатів спільної діяльності держави і підприємницького сектору (рис. 1).

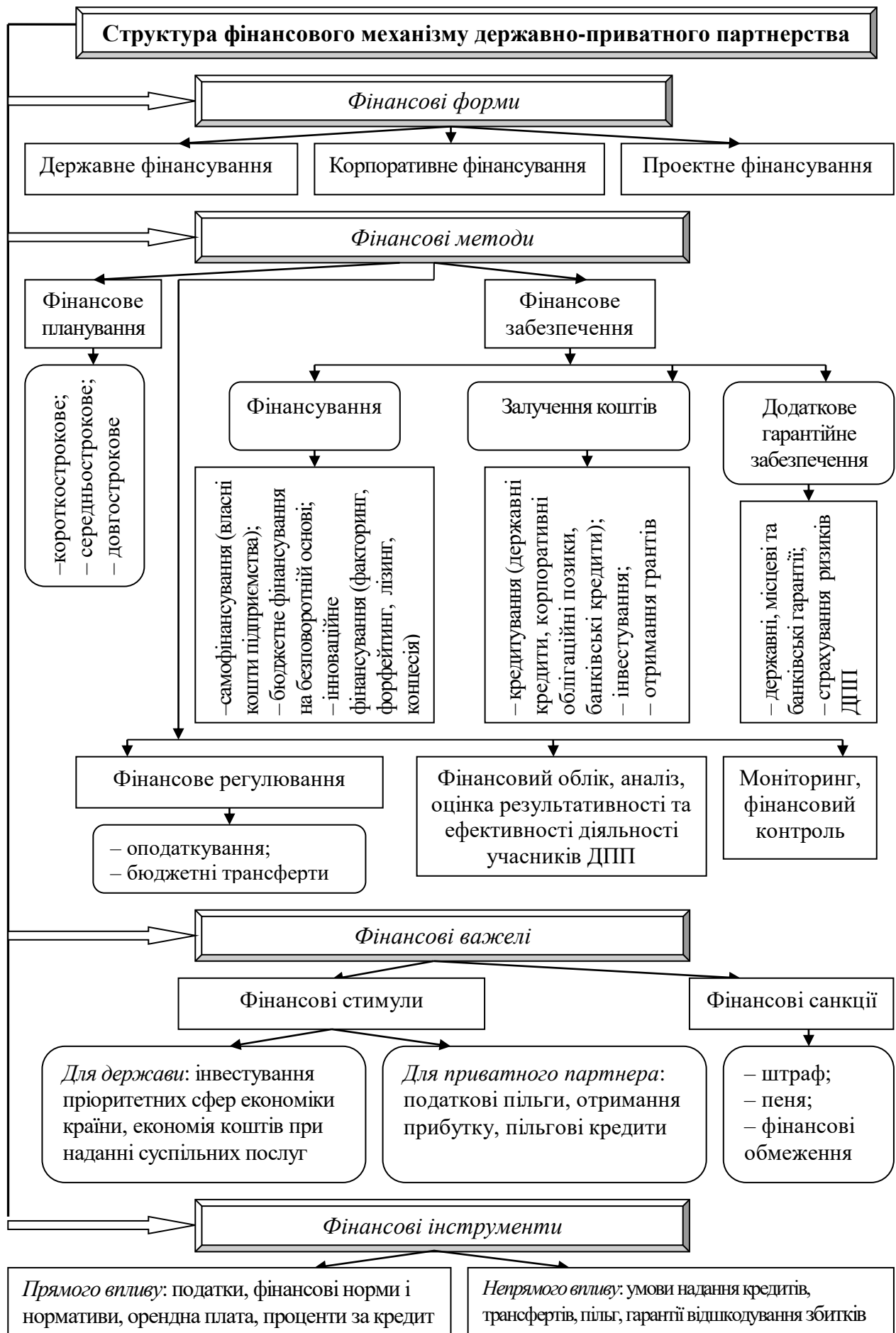

Рис. 1. Структура фінансового механізму державно-приватного партнерства

Визначення структури фінансового механізму державно-приватного партнерства потребує розуміння сутності його елементів, до яких належать фінансові форми, фінансові методи, фінансові важелі, фінансові інструменти. Незважаючи на те, що у вітчизняній фінансовій літературі проведено безліч досліджень стосовно з'ясування теоретичних підвалин основних елементів фінансового механізму, і досі відсутній консенсус щодо співвідношення згаданих понять, тому необхідним є здійснення їх розмежування.

Успішність виконання завдань державно-приватного партнерства залежить від вибору фінансових форм фінансового механізму. Загалом під згаданим поняттям розуміють спосіб залучення фінансових ресурсів учасниками партнерства задля реалізації проектів в різних сферах економічної та соціальної інфраструктури. Основними формами фінансового механізму ДПП є: державне фінансування, корпоративне фінансування та проектне фінансування.

Проявами дії фінансового механізму ДПП є фінансові методи. Поняття «метод» – грецького походження, означає спосіб для досягнення поставленої мети. Виходячи з цього, фінансові методи – це сукупність фінансових процедур, які використовують у фінансовій діяльності господарюючі суб'єкти для виконання своїх функцій. Вони забезпечують створення та використання спільних грошових фондів, управління рухом фінансових ресурсів, стимулювання діяльності учасників партнерства стосовно досягнення намічених результатів і відповідальність за ефективне використання грошових коштів. Фінансові методи забезпечують виконання завдань задля досягнення головної мети спільної діяльності держави і бізнесу. До них належать: фінансове планування, фінансове забезпечення, фінансове регулювання, фінансовий облік, аналіз, оцінка результативності та ефективності діяльності учасників ДПП, фінансовий контроль.

Фінансові методи дають змогу раціонально планувати джерела формування та напрями використання фінансових ресурсів державно-приватного партнерства, здійснювати ефективний контроль за рухом фінансових потоків, відстежувати стан здійснених платежів і розрахунків з постачальниками і

замовниками, оцінювати результати фінансово-господарської діяльності учасників партнерства.

Фінансові методи здійснюються через систему відповідних важелів. Здебільшого науковці під згаданим поняттям розуміють прийом дії фінансових методів [14, с. 72; 15, с. 99]. Вони використовуються для регулюючого впливу на розвиток фінансових відносин завдяки створенню сприятливих умов для оптимального формування, ефективного використання та нарощування фінансових ресурсів господарюючих суб'єктів.

В структурі фінансового механізму ДПП фінансові важелі спрямовані на отримання стимулюючого або ж стримуючого ефекту від реалізації спільної мети діяльності держави і бізнесу. Використовуючи фінансові стимули, органи влади активізують інвестиційні процеси в пріоритетних сферах економіки країни, економлять бюджетні кошти при якісному наданні суспільних послуг; здійснюють вплив на діяльність приватного партнера завдяки наданню податкових пільг, пільгових кредитів, створенню можливостей для збільшення прибутку. Водночас при неналежному виконанні зобов'язань учасниками партнерства, порушення вимог чинного законодавства до учасників партнерства застосовуються штрафи, пені, фінансові обмеження.

Досліджуючи сутність фінансового важеля, В. Опарін зазначив: «Іноді складається враження, що важелі діють самі по собі. Але це не так, вони тільки приводять в рух відповідні інструменти, без яких вони нічого не значать» [10, с. 62]. Інструменти фінансового механізму ДПП – це засоби, що застосовуються учасниками партнерства для регулювання фінансових відносин, що виникають між ними в процесі реалізації проекту. Варто виділити інструменти прямого впливу (податки, фінансові норми і нормативи, орендна плата, проценти за кредит), які використовуються учасниками партнерства при фінансуванні проектів. Згадані інструменти можуть застосовуватися у поєднанні із інструментами непрямого впливу, метою застосування яких є досягнення визначеного результату або певної якості інфраструктурних послуг. Відтак, в процесі їх застосування, держава бере на себе непрямі фінансові зобов'язання,

зокрема: надання гарантій стосовно відшкодування збитків у разі невиконаних зобов'язань органами влади, здійснення оплати за надані споживачам послуги із державного бюджету через систему державних субсидій на комунальні послуги, взятих позик.

Використовуючи різний вид фінансових інструментів, органи державної чи місцевої влади повинні підтримувати і стимулювати розвиток партнерських відносин з бізнесом. При цьому інструменти, які будуть застосовуватися в будь-якому конкретному випадку, повинні бути ретельно розроблені для того, щоб забезпечити необхідну інвесторам передбачуваність, а державі – гнучкість.

Таким чином, ефективне функціонування фінансового механізму державно-приватного партнерства можливе за умови узгоджених дій усіх його складових, спрямованих на раціональне формування, розподіл та використання фінансових ресурсів. Водночас дієвість механізму залежить від зовнішніх факторів впливу – організаційного, нормативно-правового та інформаційного забезпечення. Зазначені види забезпечення фінансового механізму ДПП впливають на побудову фінансових взаємовідносин партнерів і практичне застосування фінансових форм, методів та важелів та інструментів.

Висновки. Вищезазначені елементи фінансового механізму державно-приватного партнерства дадуть змогу забезпечити ефективне використання інвестиційних ресурсів держави і бізнесу, створюючи синергетичний ефект від спільної діяльності, сприятимуть досягненню збалансованості інтересів учасників партнерства. Відтак, в умовах коливань ринкової кон'юнктури, зміни методів господарювання і шляхів досягнення цілей, складові згаданого фінансового механізму повинні постійно удосконалюватися задля фінансування стратегічних об'єктів інфраструктури та надання якісних послуг населенню.

Список використаних джерел:

1. Сенчагов В.К. Финансовый механизм и его роль в повышении эффективности производства. Москва: Финансы, 1979. 61 с.

2. Финансы: учебник / В.М. Родионова, Ю.Я. Вавилов, Л.И. Гончаренко и др. Москва: Финансы и статистика, 1995. 432 с.

3. Львовчкін С.В. Макрофінансова стабілізація в Україні у контексті економічного зростання: монографія. Київ: Науково-видавничий центр «Наша культура і наука», 2003. 431 с.

4. Самаруха В.И. Формирование и развитие финансового механизма автотранспортных предприятий. Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1990. 152 с.

5. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник. Київ: НІОС, 2003. 416 с.

6. Глущенко В.В., Чехунов В.Н. Финансы: учеб. пособие. Харьков: Изд-во Ун-та внутр. дел., 2000. 160 с. URL: http://adhdportal.com/book_1031_chapter_13_2.2_Finansovyjmechanizm_ego_sostav_i_struktura.html (дата обращения: 19.09.2018).

7. Романенко О.Р. Фінанси: підручник. 3-тє вид. Київ: ЦУЛ, 2006. 312 с.

8. Державні фінанси: навч. посібник / за ред. В.Д. Базилевича. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: Атіка, 2004. 368 с.

9. Кириленко О.П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): навч. посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2000. 243 с.

10. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посібник. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: КНЕУ, 2002. 240 с.

11. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України: монографія. Львів: Видавничий центр Львівського національного ун-ту ім. Івана Франка, 2001. 607 с.

12. Фінанси: навч. посібник / за ред. В.І. Оспіщева. Київ: «Знання», 2006. 415 с.

13. Крайнік О.П., Клепикова З.В. Фінансовий менеджмент: навч. посібник. Київ: Дакор, 2000. 260 с.

14. Ковальчук С.В., Форкун І.В. Фінанси: навч. посібник. Львів «Новий світ – 2000», 2006. 568 с.

15. Фінанси: курс для фінансистів: навч. посібник / за ред. В.І. Оспіщева. Київ: Знання, 2008. 567 с.